

ENGELLİ ÇOCUĞU OLAN EBEVEYNLERDE EVLİLİK UYUMU VE YAŞAM DOYUMUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ VE ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİ*

Zuhal ENDE İNCE¹, Fatma GÜDÜCÜ TÜFEKÇİ²

ÖZET

Araştırma, engelli çocuğu olan ebeveynlerde evlilik uyumunu ve yaşam doyumunu değerlendirmek ve etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Tanımlayıcı olan araştırma, Ağustos-Aralık 2013 tarihleri arasında, Malatya’da bir özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evrenini, engelli çocukların ebeveynleri oluşturmuş, basit rasgele örnekleme yöntemi ile seçilen ve araştırmaya katılmayı kabul eden 123 ebeveyn ile çalışılmıştır. Verilerin toplanmasında, ebeveynlerin özelliklerini belirleyen bir soru formu, Evlilik Uyumu ve Yaşam Doyumu Ölçekleri kullanılmıştır. Elde edilen veriler, yüzdelik dağılımlar, ortalama, varyans analizi ve t testi ile analiz edilmiştir. Araştırmada etik ilkelere bağlı kalınmıştır.

Engelli çocuğu olan ebeveynlerin evlilik uyumunun düşük düzeyde ve yaşam doyumunu açısından yaşamlarından az memnun oldukları belirlenmiştir. Evlilik uyumu ve yaşam doyumları arasında pozitif yönde güçlü bir ilişki olduğu saptanmıştır. Meslek, ekonomik durum, madde kullanma ve şiddet görme durumuna göre evlilik uyumu arasında ve öğrenim durumu, meslek, ekonomik durum, çocuk sayısı, madde kullanımı ve şiddet görme durumuna göre yaşam doyumunu arasında önemli fark olduğu tespit edilmiştir.

Yaşı, eğitim seviyesi, geliri düşük, serbest meslekle uğraşan, engelli ve diğer çocuklarının sayısı fazla olan, madde bağımlılığı olan ve şiddet gören ebeveynlerin evlilik uyumu ve yaşam doyumunu yönünden desteklenmeleri için sağlıklı yaşam programlarının geliştirip uygulanması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Engelli Çocuk, Ebeveyn, Evlilik Uyumu, Yaşam Doyumu

*Bu Araştırma, Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği AD Tezsiz Yüksek Lisans Bitirme Projesi olarak sunulmuştur.

¹Hemşire. Malatya Asker Hastanesi

²Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü

İletişim / Corresponding Author: Fatma GÜDÜCÜ TÜFEKÇİ

Tel: 0442 231 3554 **e-posta:** fgtufekci@mynet.com

Geliş Tarihi / Received : 27.06.2014

Kabul Tarihi / Accepted : 05.01.2015

EVALUATION OF MARITAL ADJUSTMENT AND LIFE SATISFACTION IN PARENTS WITH CHILDREN WITH DISABILITIES AND DETERMINATION OF THE AFFECTING FACTORS

ABSTRACT

The aim of the present research was to evaluate marital adjustment and life satisfaction in parents with children with disabilities and to determinate affecting factors. The research applied in descriptive type, was carried out between August-December 2013, in a special education and rehabilitation center, in Malatya city center. Population of the study have been created by parents of children with disabilities. Parents (N=123) agreed to participate in the research and selected by simple random sampling method were studied in the research. In data collection, a question form, Marital Adjustment and Life Satisfaction Scales have been applied. The acquired data was analyzed with percentage distributions, average, variance and t test. It has been obeyed to the ethical principals in the research.

It has been determined that there are the lower level of marital adjustment and less level of life satisfaction in parents with disabled children. It has been found that a strong positive relationship is between marital adjustment and life satisfaction. It has been determined that a significant difference among marital adjustment of groups according to the state of occupation, economic status, substance use, and violence. It has been found that a significant difference among life satisfaction of groups according to the state of education, occupation, economic status, number of children, substance abuse and violence.

It has been suggested that parents who have low age, educational level, income engaged, self-employment more number of children with disabilities and other children, substance abuse, and experience violence must be supported in terms of marital adjustment and life satisfaction, and development of wellness programs.

Keywords: Disabled Children, Parents, Marital Adjustment, Life Satisfaction.

GİRİŞ

Sosyolojik anlamda toplumun temeli olarak kabul edilen aile olgusunun var oluşunda, çocuklar en önemli ögeyi oluşturmaktadır. Çocuk en geniş anlamda kadın ve erkeğin ortak bir ürünü, neslin devamı, eşleri birbirine bağlayan bağ, özlem gideren bir araç, anne babanın gelecek sigortası, annenin verdiği bir armağan ve sevgi olarak kabul edilmektedir (1).

Çocuk sahibi olmak, çift için, alışık oldukları karı kocalık rollerinin yanı sıra, anne baba olma rollerini de beraberinde getirmektedir. Çocuğun doğumu aileyi gerek yapısal, gerek gelişimsel, gerekse işlevsel olarak etkiler. Ana babanın dağınık ve daha çok bireysel olan ilgileri, birlikte ürettikleri “ortak” bir varlığa çocuğa yönelmekte, yaşantıları çocuklarının gereksinimlerine yanıt verecek şekilde belirli amaçlara yönelmektedir (2,3). Ancak, dünyaya gelen çocuk engelli ise beklentiler değişecektir. Farklı özelliklere sahip bir çocuğun anne babası olma rolü, anne babaların kendi seçtikleri bir rol değildir ve bu role hiçbiri kendini hazırlamaz (4), dolayısıyla çocuğun doğumu ile beklenen mutluluk ve sevincin yerini yoğun bir üzüntü duygusu alır ve aile karmaşık bir psikolojik durum içine girer (5).

Engelli olarak dünyaya gelen çocuk aile içerisindeki rolünü tam olarak gerçekleştiremediği zaman aile içinde uyum sorunlarına yol açabilmektedir. Engel, bireyin yetersizliği nedeniyle, yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel farklılıklara bağlı olarak gerçekleştirmesi gereken rolleri, gereği gibi yerine getirememesi olarak tanımlanmakta ve aile içerisinde uyum sorunlarına neden olabilmektedir (5).

Aile üyelerinden birinin ya da birkaçının geçici ya da sürekli hastalığı, engelliliği (görme, işitme, zihinsel veya fiziksel engellilik vb.) tüm üyelerin uyumunu etkilemekte, en sağlam yapıdaki ailelerin bile dengeleri sarsılabilmektedir (6). Yetersizliği olan çocuğu sahip ailelerle yapılan bazı araştırmalar, bu ailelerde evlilik uyumunun düşük, boşanma oranının yüksek olduğunu göstermektedir (7, 8).

Araştırma, engelli çocuğu olan ebeveynlerde evlilik uyumu ve yaşam doyumunun değerlendirilmesi ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir.

ARAŞTIRMANIN SORULARI

- Engelli çocuğu olan ebeveynlerde evlilik uyumu ve yaşam doyumu düzeyi nedir?
- Engelli çocuğu olan ebeveynlerde evlilik uyumu ve yaşam doyumu arasında ilişki var mıdır?
- Engelli çocuğu olan ebeveynlerin özellikleri evlilik uyumu ve yaşam doyumunu etkiler mi?

MATERYAL ve METOD

Tanımlayıcı tipte olan araştırma, Malatya’da bir özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde Ağustos-Aralık 2013 tarihleri arasında yapılmıştır. Araştırmanın evrenini, belirtilen merkezde, eğitim ve rehabilitasyon alan engelli çocukların ebeveynleri (S=500) oluşturmuştur. Araştırmada, rastlantısal örnekleme yöntemi ile haftanın bir gününde merkeze gelen çocukların ebeveynleri (S=123) ile çalışılmıştır.

Verilerin toplanmasında, ebeveynlerin özelliklerini belirleyen bir soru formu ve Evlilik Uyumu Ölçeği (EUÖ) ve Yaşam Doyumu Ölçeği (YDÖ) kullanılmıştır.

Soru Formu, araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır (7). Soru formu, ebeveynlerin özelliklerini (cinsiyet, yaş, öğrenim durumu, meslek, aile tipi, ekonomik durum, çocuk sayısı, engelli çocuk sayısı, alkol/uyuşturucu madde kullanma durumu) içeren 12 sorudan oluşmuştur.

EUÖ, Locke ve Wallace tarafından geliştirilmiş, Türkiye’de geçerlik güvenirliği Kışlak-Tutarel tarafından yapılmış olup, cronbach alpha’sı .85’tir. EUÖ toplam 15 sorudan oluşmakta yüksek puan evlilikte uyumu, düşük puan da uyumsuzluğu göstermektedir (9). Evlilik Uyum Ölçeği’nde 43 puan kesme noktası olarak belirlenmiş olup 43 puan evlilik uyumunun yüksek, 43 puanın altında kalanların ise evlilik uyumları düşük olarak değerlendirilmektedir. Ölçekten alınabilecek toplam puan 58’dir. Bu araştırmada, ölçeğin alpha’sı .86 olarak bulunmuştur.

YDÖ, Diener tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkiye uyarlaması Köker tarafından yapılmış olup, cronbach alpha’sı .75’tir. Toplam 5 maddeden oluşan ölçeğin, her maddesi 1-7 arasında puanlanmakta ve 5-35 arasında bir toplam puan elde edilmekte, yüksek puanlar yaşam doyumunun yüksekliğine işaret etmektedir. 30-35 puan arası yaşamından çok çok memnun, 25-29 arası yaşamından çok memnun, 20-24 arası yaşamından memnun, 15-19 arası yaşamından az memnun, 10-14 arası yaşamından memnun değil ve 5-9 arası yaşamından hiç memnun değil olarak sınıflanmıştır (10). Bu araştırmada, ölçeğin alpha’sı .87 olarak bulunmuştur.

Veriler, ebeveynlerin uygun oldukları zamanlarda yüz yüze görüşerek elde edilmiştir. Araştırmanın bağımlı değişkenleri EU ve YD düzeyleri ve bağımsız değişkenleri ebeveynlerin özellikleridir. Veriler, bilgisayar ortamında, yüzdeler dağılım ve ortalama, t testi ve varyans analizi ile değerlendirilmiştir.

Araştırma için Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Etik Kurulu'ndan onay ve ilgili kurumlardan izin alınmıştır. Bilgi edinilen tüm araştırmalarda cevapların gönüllü olarak verilmesi gerektiği için ebeveynlerin gönüllü katılımlarına önem verilmiştir. Ayrıca, araştırmanın amacı ve elde edilen sonuçların hangi amaçlarla kullanılacağı ebeveynlere açıklandıktan sonra onaylar (bilgilendirilmiş onay ilkesi) sözlü olarak alınmıştır. Ebeveynlere, kendileri ile ilgili bilgilerin başkalarına açıklanmayacağı konusunda açıklama yapılmış ve “gizlilik ilkesine” uyulmuştur.

BULGULAR ve TARTIŞMA

Engelli çocuğu olan ebeveynlerde evlilik uyumu ve yaşam doyumunun değerlendirildiği ve etkileyen faktörlerin belirlendiği araştırmada, ebeveynlerin evlilik uyumu (39.53 ± 8.59) düşük düzeyde saptanmıştır (Tablo 1). Benzer şekilde, otistik bozukluğu ve down sendromu olan çocukların annelerinde evlilik uyumunun düşük düzeyde olduğu (11) ve otizmlili çocukların annelerinin eşleriyle yakınlıklarının, normal gelişim gösteren çocukların annelerine göre daha zayıf olduğu bulunmuştur (12). Aile üyelerinden birinin ya da birkaçının geçici veya sürekli hastalığı, görme, iş itme, zihinsel veya fiziksel yetersizliği tüm üyelerin uyumunu etkilemekte, en sağlam yapıdaki ailelerin bile dengeleri sarsılabilmektedir (6). Ancak bazen, otizmlili bir çocuğu olmak bazı eşleri birbirine yaklaştırabilmekte (13), anne ve babalarının evlilik uyumuna ilişkin algıları olumlu olabilmektedir (14,15). Bazı çalışmalar, otizmlili çocukların anne-babalarının evlilik uyumuna ilişkin algılarının, engelli olmayan çocukların ebeveynlerine göre daha olumlu olduğunu bulmuştur (14, 15, 16, 17).

Araştırmada, ebeveynlerin yaşam doyumunu açısından yaşamlarında az memnun (19.52 ± 7.36) oldukları belirlenmiştir (Tablo 1). Benzer araştırmalarda, zıt sonuçlar elde edilmiştir; kronik hastalığı olan çocukların ailelerinde yaşam doyumunu çok düşük bulunurken (18), aksine engelli çocuğu olan ebeveynlerde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (18, 19, 20, 21).

Araştırmada, ebeveynlerin evlilik uyumu ve yaşam doyumları arasında pozitif yönde orta düzey bir ilişki olduğu saptanmıştır ($r=.501^{**}$, $p=.000$). Bu sonuçla, evlilik uyumu ne kadar iyi olursa yaşam doyumunun da o kadar iyi olacağı söylenebilir. Evlilikte eşlerin mutluluk algılarının üst düzeyde olması ve hem evlilikten hem de birbirlerinden hoşnut olarak doyum sağlamaları evlilikte uyumu da beraberinde getirmektedir (22).

Tablo 1. Ebeveynlerin EUÖ ve YDÖ Puan Ortalamaları

Ölçek	EUÖ		Ölçek	YDÖ	
	Araş.da	Araş.da		Araş.da	Araş.da
	Min.-Maks.	X±SD		Min.-Maks.	X±SD
0-58	19-56	39.53±8.59	5-35	5-35	19.52±7.36

Tablo 2. Ebeveynlerin Özelliklerine Göre EU ve YD Düzeyleri (S=123)

Özellikler	S	%	EU		YD	
			X±SD	Test ve p	X±SD	Test ve p
Cinsiyet						
Kadın	85	69.1	39.18±8.50	t=.671	19.08±7.62	t=1.005
Erkek	38	30.9	40.31±8.87	p=.504	20.52±6.72	p=.317
Yaş (39.56±10.24)						
21-29	22	17.9	38.40±8.77		16.40±6.77	
30-39	51	41.5	40.74±8.54		20.98±7.68	
40-49	32	26.0	41.03±7.51	KW=6.596	20.56±7.26	KW=7.071
50 ve üzeri	18	14.6	34.83±9.18	p=.086	17.38±6.06	p=.070
Öğrenim Durumu						
İlköğretim	48	39.0	38.33±7.78		17.54±5.70	
Ortaöğretim	32	26.0	39.50±10.51	F=1.017	18.96±9.08	F=4.881
Lisans ve üzeri	43	35.0	40.90±7.85	p=.365	22.16±6.95	p=.009
Meslek						
Memur	36	29.3	42.19±7.42	t=2.241	22.19±7.36	t=2.645
Serbest	87	70.7	38.43±8.84	p=.027	18.42±7.11	p=.009
Aile Tipi						
Çekirdek	94	76.4	39.61±8.98	MU=1304.00	20.06±7.68	MU=1126.500
Geniş	29	23.6	39.27±7.33	p=.725	17.79±6.01	p=.158
Ekonomik Durum						
Gelir giderden fazla	30	24.4	41.80±9.71		21.46±8.99	
Gelir gidere denk	57	46.3	40.14±7.53	KW=6.445	20.52±6.25	KW=9.805
Gelir giderden az	36	29.3	36.69±8.68	p=.040	16.33±6.65	p=.007

Evlilik uyumunu eşlerin günlük yaşantıya ve yaşantı içinde değişen koşullara uyum sağlaması ve belirli bir süre içinde birbirlerine uygun olarak değişmesi şeklinde tanımlamaktadır (23). Araştırmada, ebeveynlerden erkek (%30.9), 40-49 yaş grubunda (%26),

lisans ve üzeri eğitimi olan (%35), memur (%29.3), çekirdek ailede yaşayan (%76.4) ve geliri giderinden fazla olanların (%24.4) evlilik uyumu düzeylerinin daha yüksek olduğu, sadece meslek ve ekonomik duruma göre evlilik uyumu düzeylerinin önemli farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($p<.05$) (Tablo 2). Bu bulgular, yüksek eğitim seviyesinin, mesai ile sürekli çalışma ortamında bulunmanın, iyi gelir düzeyine sahip olmanın ve çekirdek ailede yaşamının psikososyal olarak bireyleri daha çok etkileştirdiğini ve birbirlerine zaman ayırarak daha çok paylaşımda bulduklarını, dolayısıyla stresörleri uzaklaştırdıklarını düşündürmektedir. Ayrıca, pek çok çalışmada, genellikle engelli çocuğa sahip annelerin babalara göre daha çok stres altında olduğu da bildirilmiştir (11, 24).

Tablo 3. Ebeveynlerin Özelliklerine Göre EU ve YD Düzeyleri (S=123)

Özellikler	S	%	EU		YD	
			X±SD	Test ve p	X±SD	Test ve p
Çocuk Sayısı						
1 ve 2	69	56.1	40.11±8.59	t=.844	20.69±7.80	t=2.011
3 ve üzeri	54	43.9	38.79±8.62	p=.400	18.03±6.52	p=.047
Engelli Çocuk Sayısı						
1	112	91.1	39.63±8.46	MU=577.500	19.78±7.37	MU=486.00
2 ve üzeri	11	8.9	38.54±10.23	p=.733	16.90±7.02	p=.249
Evlilik Şekli						
Görücü Usulü	75	61.0	38.81±7.93	t=1.168	18.53±6.27	t=1.893
Anlaşarak	48	39.0	40.66±9.51	p=.245	21.08±8.64	p=.061
Evlilik Süresi						
1-5	13	10.6	38.46±8.41		18.00±7.58	
6-10	24	19.5	39.83±10.22	KW=.245	18.70±7.50	KW=.752
11 ve üzeri	86	69.9	39.61±8.22	p=.885	19.98±7.33	p=.687
Madde Kullanma Durumu						
Evet	9	7.3	31.22±8.91	MU=229.500	13.33±8.41	MU=263.500
Hayır	114	92.7	40.19±8.26	p=.006	20.01±7.08	p=.015
Şiddet Görme Durumu						
Evet	17	13.8	31.47±8.95	MU=376.500	14.70±7.07	MU=504.500
Hayır	106	86.2	40.83±7.83	p=.000	20.30±7.14	p=.004

Yaşam doyumu, bir insanın ne istediği ile neye sahip olduğunun karşılaştırılmasıyla elde edilen durumdur. Ailelerin normal özelliklere sahip bir çocuk beklerken kronik hastalığı olan bir çocuğunun olması, bu hastalığın tam olarak tedavi edilememesi ve uzun süreli tedaviler gerektirmesi gibi nedenlerle ailelerin sosyal yaşamları ve günlük aktiviteleri kısıtlanmaktadır (18). Araştırmada, erkek (%30.9), 30-39 yaş grubu (%41.5), lisans ve üzeri eğitimi olan (%35), memur (%29.3), çekirdek ailede yaşayan (%76.4) ve geliri giderinden fazla olanların (%24.4) yaşam doyumlarının daha yüksek olduğu, öğrenim durumu, meslek ve ekonomik duruma göre yaşam doyumu arasında önemli düzeyde fark olduğu saptanmıştır ($p<.05$, Tablo 2). Benzer şekilde, engelli çocukların ebeveynlerinde yapılan çalışmalarda, kadın ve erkeklerin yaşam doyumları arasında önemli bir fark bulunmaz iken (18, 19, 25, 26, 27), eğitim durumu (18, 28) ve gelir düzeyine (28) göre yaşam doyumu arasında önemli bir fark saptanmıştır. Problemlerinin üstesinden gelebilen ve etkili çözümler üretebilen eğitilmiş bireylerin, yaşam doyumlarının da yüksek olduğunu belirtmiştir (28, 29).

Araştırmada, bir ve iki çocuğu olan (%56.1), bir engelli çocuğu olan (%91.1), anlaşarak evlenen (%39), 6-10 yıldır evli olan (%19.5), herhangi bir madde bağımlılığı olmayan (%92.7) ve eşinden şiddet görmeyen (%86.2) ebeveynlerin evlilik uyumunun daha yüksek olduğu, sadece madde kullanma ve şiddet görme duruma göre evlilik uyumunun önemli farklılık gösterdiği saptanmıştır ($p<.05$, Tablo 3). Çocuklara süregen hastalık, zihinsel ve/veya bedensel engelli tanısının konulması hem çocuklar hem de aileler için oldukça travmatik bir olaydır. Zihinsel ve/veya bedensel engelli çocuğa sahip anne-babalarda depresyon ve alkol bağımlılığının daha sık görüldüğü (30) ve engelli çocuğa sahip olmanın evlilik ilişkisini olumsuz yönde etkilediğinin bildirilmesine (31) rağmen, ailelerde dini inançların ve akraba ilişkilerinin kuvvetli olmasının, evlilik ilişkisine olumlu katkı sağladığı vurgulanmıştır (32). Serebral palsisi olan çocukların annelerinde engelli olmayan çocukların annelerine göre kendine güven ve evlilik uyumunun daha kötü olduğunu bildirmişlerdir (33).

Araştırmada, bir ve iki çocuğu olan (%56.1), bir engelli çocuğu olan (%91.1), anlaşarak evlenen (%39), evlilik süresi 11 yıl ve üzerinde olan (%69.9), herhangi bir madde bağımlılığı olmayan (%92.7) ve eşinden şiddet görmeyen (%86.2) ebeveynlerin yaşam doyumu düzeylerinin daha yüksek olduğu, çocuk sayısı, madde kullanma ve şiddet görme durumuna göre yaşam doyumu düzeyleri arasında önemli fark olduğu saptanmıştır ($p<.05$, Tablo 3). Evlenme biçiminin evlilik uyumunu etkilemediği bulunmuştur (34). Çocuğun kronik hastalığının olması ailenin fiziksel, duygusal ve ekonomik dengelerini değiştirip,

yaşamdan doyum almasını engellediği gibi, yaşamını olumlu bir sürece yönlendiren durumların olumlu tutum ve davranışlar sağlayıp ailenin yaşam doyumunu yükseltebileceği düşünülmektedir (18, 19).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Engelli çocuğu olan ebeveynlerin evlilik uyumlarının değerlendirildiği ve etkileyen faktörlerin belirlendiği araştırmada: Ebeveynlerin; evlilik uyumunun düşük düzeyde ve yaşam doyumunu açısından yaşamlarından az memnun oldukları, evlilik uyumu ve yaşam doyumları arasında pozitif yönde orta düzey bir ilişki olduğu, meslek, ekonomik durum, madde kullanma ve şiddet görme durumuna göre evlilik uyumu arasında ve öğrenim durumu, meslek, ekonomik durum, çocuk sayısı, madde kullanma ve şiddet görme durumuna göre yaşam doyumunu arasında önemli fark olduğu saptanmıştır.

Bu sonuçlar doğrultusunda; yaşı, eğitim seviyesi, geliri düşük, serbest meslekle uğraşan, engelli ve diğer çocuklarının sayısının fazla olduğu, madde bağımlılığı olan ve şiddet gören ebeveynlerin evlilik uyumu ve yaşam doyumunu yönünden desteklenmeleri için sağlıklı yaşam programlarının geliştirip uygulanması önerilebilir

KAYNAKLAR

1. Ataman A. Özel Eğitime Muhtaç Olmanın Nedenleri. (ed. A. Ataman) Özel Eğitime Giriş, Gündüz Eğitim Yayıncılık, Ankara- 2003. ss: 9-50.
2. Kazak AE (1987). Families With Disabled Children: Stress and Social Networks in Three Samples. *Journal of Abnormal Child Psychology* 1987;15(1): 137-146.
3. Şendil G, Balkan K. Anne Baba Olmak Dizisi, Çocuğun Eğitimi Ailede Başlar. Morpa Kültür Yayınları, İstanbul-2005.
4. Akkök F. Farklı Özelliğe Sahip Olan Çocuk Aileleri ve Ailelerle Yapılan Çalışmalar. (ed. A. Ataman) Özel Eğitime Giriş Gündüz Eğitim Yayıncılık, Ankara-2003. ss: 121-142.
5. Özsoy Y, Özyürek M, Eripek S. Özel Eğitime Giriş (9. Baskı). Karatepe Yayınları, Ankara-1998.
6. Yörükoğlu A (1998). Çocuk Ruh Sağlığı (22. Baskı). İstanbul: Özgür Yayınları.
7. Coşkun Y, Akkaş G. Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyleri İle Sosyal Destek Alguları Arasındaki İlişki. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim

- Fakültesi Dergisi 2009;10(1):213-227.
8. Floyd FJ, Zmich DE. Marriage and the Parenting Partnership: Perceptions and Interactions of Parents with Mentally Retarded and Typically Developing Children. *Child Development* 1991;62(6):1434-1448.
  9. Tutarel-Kışlak Ş. Evlilikte uyum ölçeğinin (EUÖ) güvenilirlik ve geçerlik çalışması. 3P *Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji Dergisi* 1999; 7(1):50-7.
  10. Köker S. Comparison of the level of life satisfaction of normal adolescents and adolescents with problems. Unpublished Master's Thesis, Ankara University, Institute of Social Sciences, Ankara-1991.
  11. Toros F. Zihinsel ve/veya Bedensel Engelli Çocukların Annelerinin Anksiyete, Depresyon, Evlilik Uyumunun ve Çocuğu Algılama Şeklinin Değerlendirilmesi. *T Klin Psikiyatri* 2002, 3:45-52.
  12. Fisman SN, Wolf LJ, Noh S, Speechley M. Brief report: psychological effects of parenting stress on parents of autistic children. *Journal of Autism and Developmental Disorders* 1989;19:157-166.
  13. Wing L. Otizm el rehberi. Çeviri: Semra Kunt, Tohum Türkiye Otizm Erken Tanı ve Eğitim Vakfı, İstanbul-2005.
  14. Gündoğdu FB. Otistik ve Normal Çocuğu Olan Ana-Babaların Evlilik Uyumlarını Algılamaları ve Bazı Değişkenler Bakımından Karşılaştırılması. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara-1995.
  15. Özekes M, Girli A, Sarısoy M, Yurdakul A. Evlilik İlişkilerinde Engelli Çocuğa Sahip Olmanın Rolü. 10. Ulusal Psikoloji Kongresi, Sözlü Bildiri, Ankara-1998.
  16. Top F. Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Yaşadığı Sorunların İncelenmesi, *Öz-Veri Dergisi* 2008;5(2):1279-1292.
  17. Karpat D, Girli A. Yaygın Gelişimsel Bozukluk Tanılı Çocukların Anne-Babalarının Yas Tepkilerinin, Evlilik Uyumlarının ve Sosyal Destek Algılarının İncelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi* 2012;13(2):69-85.
  18. Baykan Z, Baykan A, Naçar M. Kronik Hastalıklı Çocukları Olan Ailelerin Yaşam Doyumlarının İncelenmesi. *Yeni Tıp Dergisi* 2010;27: 174-177.
  19. Deniz EM, Dimaç B, Arıcak T. Engelli Çocuğa Sahip Olan Ebeveynlerin Durumluluk-Sürekli Kaygı Ve Yaşam Doyumlarının İncelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 2009; 6: (ISSN: 1303-5134).

20. Altay B, Aydın Avcı İ. Huzurevinde Yaşayan Yaşlılarda Özbakım Gücü ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki. *Dicle Tıp Dergisi* 2009;36: 275-82.
21. Erdem N, Karabulutlu E, Okanlı A, Tan M. Hemodiyaliz Hastalarında Umutsuzluk Ve Yaşam Doyumu. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 2004;1: (ISSN: 1303-5134).
22. Sinha SP, Mukerjee N. Marital Adjustment and Personal Space Orientation. *The Journal of Social Psychology* 1989;130(5):633-639.
23. Spanier G. Measuring Dyadic Adjustment: New Scales For Assessing The Quality Of Marriage and Similar Dyads. *Journal of Marriage and the Family* 1976;38:15-28.
24. Beckman PJ. Comparison Of Mothers' And Fathers' Perceptions Of The Effect Of Young Children With And Without Disabilities. *Am J Ment Retard* 1991; 95:585-95.
25. Diener E, Diener M, Diener C. Factors Predicting The Subjective Well-Being Of Nations. *J Pers Soc Psychol* 1995;69: 851-64.
26. Pruchno R, Patrick JH. Mothers And Fathers Of Adults With Chronic Disabilities. *Research on Aging* 1999;21: 682-713.
27. Sloper P, Knussen C, Turner S, Cunningham C. Factors Related To Stress And Satisfaction With Life In Families Of Children With Down's Syndrome. *J Child Psychol Psychiatry* 1991;32: 655-76.
28. Akandere M, Acar M, Baştuğ G. Zihinsel ve Fiziksel Engelli Çocuğa Sahip Anne ve Babaların Yaşam Doyumu ve Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2009; 22-32.
29. Stein JS, Book HE. EQ Duygusal Zekâ ve Başarının Sırrı. Özgür Yayınları, İstanbul-2003.
30. Seltzer MM, Greenberg JS, Floyd FJ, Pettee Y, Hpng J. Life Course Impacts of Parenting A Child With A Disability. *Am J Ment Retard* 2001; 106(3): 265-86.
31. Longo DC, Bond L. Families Of Handicapped Children: Research and Practice. *Family Relations* 1984; 33:57-65.
32. Hobbs N, Perrin J, Irely HT. Issues In The Care of Children With Chronic Illness. In: Katrin E, ed. *Handicapped Children*. San Francisco. Jossey-Bass. 1985: 224-38.
33. Florian V, Findler L. Mental Health And Marital Adaptation Among Mothers Of Children With Cerebral Palsy. *Am J Orthopsychiatry* 2001; 71(3):358-67.
34. Demiray Ö. Evlilikte Uyumun Demografik Özelliklere Göre İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır-2006.